

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een goedbedoeld begin, een noodlottig einde in Mechelen

Caers, B.J.M.; Eekhout, M.; Huysman, I.; Pollmann, J.; Visser, J.

Citation

Caers, B. J. M. (2022). Een goedbedoeld begin, een noodlottig einde in Mechelen. In M. Eekhout, I. Huysman, J. Pollmann, & J. Visser (Eds.), *Willem van Oranje in brieven* (pp. 172-179). Zwolle: Waanders. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3719571>

Version: Accepted Manuscript

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3719571>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

[brief] 25: Een goed bedoeld begin, een noodlottig einde in Mechelen

Op 1 september krijgt Bernard van Merode een instructie van Willem van Oranje, die hem gouverneur van Mechelen maakt. Merode krijgt verregaande bevoegdheden om het bestuur van de stad te hervormen.

In tegenstelling tot andere steden was Mechelen in de eerste jaren van de Opstand geen brandhaard van rebellie. Al sinds de late vijftiende eeuw, toen de stad een centrale rol kreeg toebedeeld in het bestuur van de Bourgondische gewesten, volgde het stadsbestuur een voorzichtige, trouwe koers in het kielzog van de centrale macht. Een volgzame houding bood immers de beste garantie op het behoud – en de groei – van de stedelijke welvaart. Het was dan ook via een list dat de opstandelingen in 1572 op relatief geruisloze wijze de macht overnamen: tijdens een zomernacht laat in augustus openden sympathisanten binnen de stad de poorten.

In de brief krijgt Bernard van Merode, als ondertekenaar van het Smeekschrift een opstandeling van het eerste uur, de mogelijkheid het stadsbestuur te hervormen. Daarbij ligt enerzijds de nadruk op het herstellen van oude vrijheden en privileges – een eis die mede de motor vormde van het stedelijke verzet tegen het centrale bestuur in de gehele Nederlanden. Anderzijds vallen ook nieuwe geluiden op: Oranje wil godsdienstvrijheid voor zowel protestanten als katholieken en beveelt de versterking van de fortificaties, waarvoor overigens Mechelse burgers zelf als arbeiders mogen worden aangewezen.

Om de nieuwe politiek ingang te doen vinden, stond het Bernard van Merode vrij om zich te omringen met mensen die hij vertrouwde. Ook hier lijkt de prins zich ervan bewust dat continuïteit in het bestuur op de lange termijn beter zou werken dan een radicale wisseling van de wacht. Hij benadrukt de trouw aan de koning. In een stad die sinds 1490 als devies 'in trouwen vast' voerde, zal dit op prijs zijn gesteld. Herhaaldelijk wijst Oranje erop dat advies van lokale gezagsdragers sturend moet zijn in een geweldloze machtsovername. Daarbij wordt van de 'oude' elite een eed van trouw geëist. Die vermeldt in de aanhef dan wel de koning, maar zal hoe dan ook als een radicaal statement van steun aan de Opstand zijn gezien. Zo dachten ook de schout en de raadsleden van de Grote Raad van Mechelen erover. Geheel volgens prinselijke instructie werden zij als weigeraars van de eed gevangengezet.

Toch verliep de machtsovername in Mechelen dus relatief geweldloos, precies zoals men had gehoopt. Het vervolg kleurde echter bloedrood. Iets meer dan een maand later verscheen het veldleger van de hertog van Alva voor de stadsmuren. Het geuzengarnizoen, ruim in de minderheid, verliet aan de tegenoverliggende zijde schielijk de stad en liet haar zo over aan de wraaklust van de belegeraars. Die wilden in Mechelen een gruwelijk voorbeeld stellen van het lot dat men in petto had voor afvallige steden. In drie goed georganiseerde golven – eerst de Spanjaarden, vervolgens de Franse en dan de Duitse huursoldaten – werd Mechelen systematisch leeggeplunderd. Op het einde van deze drie dagen durende storm van diefstal en geweld bleven zelfs geen karren of schuiten over om de geroofde eigendommen de stad uit te slepen. Mechelen bleef smeulend en verarmd achter en het zou jaren duren voor de stad deze klap te boven kwam. Met de doelmatige plundering van Mechelen begon een spoor van vernieling en geweld dat Alva nog naar Zutphen, Naarden en Haarlem zou voeren. Deze gebeurtenissen vonden grote weerklank in de gedrukte propaganda aan weerszijden van het conflict. De symbolische bestraffing van steden werd zo meer dan ooit tot psychologisch oorlogswapen gemaakt in de polariserende opiniestrijd die woedde op papier, in de achtergrond van rookpluimen en bloedvergieten.

De ironie is dat Mechelen zeker niet de slechtste leerling was in 's konings klasje: in steden als Antwerpen of Gent circuleerden veel gevaarlijker ideeën en steunde een groter deel van de bevolking de Opstand. Toch betaalde de stad de hoogste prijs. Aan de intenties van Willem van Oranje heeft het niet gelegen: die getuigen van een relatief ruimdenkende houding ten opzichte van alle gezindten en van een gemeente intentie om de stad en haar inwoners voor onheil te behoeden. De vernietigende tegenreactie kon niemand voorzien, maar dat de troepen van Oranje in september 1572 zo weinig ondernamen om de plundering te voorkomen valt moeilijk uit te leggen. De prins waarschuwde in zijn brief immers om te zorgen dat Mechelen 'vanden vyanden nyet verra[s]cht en worde', wilde de stad te versterken en de veiligheid van de inwoners te garanderen. Het stemt zo'n 450 jaar later toch tot nadenken: zou Bernard van Merode met een klagend schuldgevoel zijn laatste adem hebben uitgeblazen?

Bram Caers

Verder lezen:

Huygens ING, database correspondentie Willem van Oranje: brief 10523.

Bram Caers, *Vertekend verleden. Geschiedenis herschrijven in vroegmodern Mechelen (1500-1650)* (Hilversum 2020).

Guido Marnef, 'Mechelen en de opstand: van Beeldenstorm (1566) tot reconciliatie (1585)', in: *Luister en rampspoed van Mechelen ten tijde van Rembert Dodoens, 1585-198* (1984) 49-63.

Guido Marnef, *Het calvinistisch bewind te Mechelen, 1580-1585* (Kortrijk 1987).

[hertaling]

Instructie vanwege de doorluchtige hooggeboren vorst en heer, heer Willem, prins van Oranje, graaf van Nassau etc., voor de edele-gestrenge heer, heer Bernard van Merode, heer van Rummen etc., aangaande hetgeen-hij als kapitein-generaal en gouverneur van de stad Mechelen met wat daarbij hoort zal doen, volgens de lastbrief die zijne vorstelijke genade hem enkele dagen geleden heeft gegeven.

Ten eerste zal de genoemde heer van Rummen volgens zijn lastbrief zijn best doen om allen en iedereen van de ingezetenen van de stad Mechelen en wat daarbij hoort te verlossen van de slavernij en tirannie waarin zij zich tegenwoordig bevinden, om hen weer te brengen tot en te herstellen in hun oude rechten, gewoonten en privileges.

Insgelijks zal hij er van meet af aan met alle ijver de hand aan houden dat het Woord Gods daar verkondigd en gepreekt wordt, waarbij hij ook de beoefening van de religie conform het Woord Gods toelaat, indien de genoemde ingezetenen of enkelen van hen dat wensen. Zonder echter toe te laten dat de aanhangers van de roomse kerk enige overlast wordt aangedaan, of ook dat ze belemmerd worden in de uitoefening van hun religie. Waarbij de genoemde heer van Merode zijn best moet doen dat alle voornoemde ingezetenen zo veel mogelijk in goede rust en vrede samenleven, zonder enige heimelijke bijeenkomsten toe te staan, hetzij bij dag of bij nacht.

Tot dit doel zal hij van meet af aan de schepenen en de raad aldaar laten vergaderen. Hij moet hun te kennen geven met welk doel hij daar namens ons gekomen is en dienovereenkomstig met voornoemde schepenen en raad samen alles adviseren wat zij [nodig] zullen vinden voor de rust, het welvaren en de veiligheid van voornoemde stad. Tot dat doel moeten zij zulke edicten en ordonnanties maken als daartoe nodig zullen zijn, deze ordonnanties strikt doen onderhouden door de straffen die daarin vermeld worden [daadwerkelijk] uit te voeren.

Hij zal er zorgvuldig op toezien dat door zijn krijgslieden goede strikte wacht gehouden wordt, opdat hij niet verrast wordt door de vijanden, of dat er geen oproer door de ingezetenen zelf plaatsvindt.

Hij zal ook van meet af aan en dagelijks met enigen van hen die daar verstand van hebben overal de versterkingen van de stad inspecteren en laten inspecteren, en deze met alle vlijt en aandacht versterken, en alles daaraan laten bouwen wat dienstig is voor de veiligheid. Daarvoor moet hij de genoemde ingezetenen en de boeren in de omgeving oproepen.

Betreffende degenen die wellicht omwille van de religie, het Verbond der edelen en de aanbidding van de smeekschriften die hier in het verleden in de Nederlanden hebben plaatsgevonden, of om enige zaak die daarvan afhangt, uit genoemde stad zijn vertrokken of verbannen: die zal hij weer terug laten komen en hen herstellen in al hun goederen, vorderingen en rechten, hoewel deze van hen kunnen zijn afgenomen en geconfisqueerd en aan anderen vervreemd.

En hij zal geenszins gedogen dat door zijn soldaten of anderen enige schade of overlast berokkend wordt aan enigen van de voornoemde ingezetenen, hetzij van de ene religie of de andere, of dat zij door genoemde soldaten geplunderd of beroofd zouden worden. Wij willen dat zulke overtreders lijfelijk gestraft worden. Hiervan zal de heer van Rummen zijn soldaten en alle anderen nadrukkelijk op de hoogte brengen.

En opdat hij des te beter ons goede voornemen ten uitvoer kan brengen, zal hij al degenen die in genoemde stad in de schepenbank of de raad zitten, of daar enige andere posities of ambten bekleden, daarin handhaven, indien hij ze goedgezind en toegedaan vindt tot deze zaak, of als ze anderszins dezelfde gevoelens hebben; en anderen in hun plaats stellen, met voorgaand advies van de andere heren en volgens oud gebruik en gewoonte van de genoemde stad, als zij gezamenlijk zullen vinden dat dit tot een grotere veiligheid ervan leidt.

Tot welk doel hij van meet af aan de genoemde schepenen, andere ambtenaren, evenals de leden van de ambachtsgilden en broederschappen en iedere privépersoon en voorts alle andere ingezetenen van de genoemde stad de hiernavolgende eed zal laten afleggen. Wel te verstaan dat hij al degenen die dit weigeren zullen, voor weerspannige rebellen en vijanden zal houden en hen als zodanig behandelen en zien dat hij ze in verzekerde bewaring neemt. Evenals degenen over wie de gemeente klaagt dat ze zich trouweloos, bitter en kwaadwillig betoond hebben jegens hun vaderland en zijn vrijheden, privileges en inwoners, en zulke personen afzetten uit hun posities en ambten.

Dit zullen zij zweren: dat zij de koning onder mijn heer de prins trouw en aanhankelijk zullen zijn en voorts gehoorzaam aan zijne excellentie in alles wat hij hun ordonneren en bevelen zal. Dat ter bevordering van het woord Gods, de dienst van zijne majesteit, tot welvaren, verlossing en vrijheid van het land, hun stad en van ieder van hen in het particulier dient dat zij zullen opkomen voor de vrijheid en privileges van de stad en het welvaren ervan naarstig zullen bevorderen. Dat zij op geen enkele manier zullen toestaan of gedogen dat iemand bij het preken of de bij de uitoefening van het waarachtige Woord Gods volgens het Evangelie hinder, letsel of versterking zal worden aangedaan, of dat iemand in zijn geweten onderzocht zal worden of om die reden door de inquisitie of plakaten vervolgd. Evenzo zullen zij de aanhangers van de religie van de roomse kerken geen hinder of letsel aandoen. En dat zij geen overeenkomst of afspraak zullen maken met degenen die daarvan zouden kunnen zeggen dat ze opdracht hebben van de koning, op welke manier of onder welke voorwaarde dan ook, al was het ook zo dat men hun privileges en vrijheden van de stad wilde vermeerderen en de voornoemde religie toestaan en toelaten, zonder nadrukkelijke toestemming van mijn heer de prins van Oranje of degenen van zijn medewerkers die daartoe gemachtigd zullen zijn; zoals voornoemde heer van Rummen, noch zijn medewerkers, dit van hun kant ook niet zullen doen zonder instemming van de steden. Want ze kunnen ervan verzekerd zijn dat dergelijke beloften geenszins gehouden zullen worden, zoals ze tot nu toe metterdaad en uit ervaring alleen maar te veel ondervonden en gevoeld hebben en nog dagelijks ondervinden en voelen. Niet alleen in zaken van religie maar ook in alle andere politieke zaken en affaires, en in het bijzonder aangaande hun rechten, privileges en oude gewoontes die men bovenal zo zeer gepoogd heeft en nog steeds poogt volledig te vernietigen en onder de voet te lopen.

Insgelijks, als genoemde eed op de bovengenoemde manier geëist is, zal de voornoemde heer van Rummen aan de magistraat verzoeken dat zij van meet af aan aan de andere naastgelegen steden schrijven om hen hiertoe ook op te wekken.

Insgelijks zal hij inlichtingen inwinnen over welke vreemdelingen zich in de stad bevinden en of daar enige onwilligen of weerspannigen [onder] zijn, hetzij geestelijk of wereldlijk, van wie hij al hun goederen zal laten inventariseren en in bewaring stellen, zonder deze verder aan te raken tot hij een omvattender ordonnantie heeft van zijne excellentie.

Hij zal voorts door de schepenen recht en justitie laten doen in de genoemde stad naar oude gewoonte en volgens de rechten en privileges vandien.

Er zal ook geen predikant, van welke religie dan ook, tijdelijk mogen komen, of hij moet voortaan een preek doen, of hij nu in het verleden gepreekt en het ambt bediend heeft of niet, zonder zich eerst aan de magistraat en de schepenen te vertonen en een attestatie van twee of drie goed bekend staande predikanten mee te brengen, waarin zij getuigenis afleggen van hun gezonde leer en eerbare levenswijze. En zulke voornoemde predikanten zullen tijdelijk dienen, totdat in een synode of vergadering van predikanten iets bestendig verordend zal worden.

De genoemde heer van Rummen zal ook alle hulp en bijstand doen aan onze gecommiteerden, die wij zullen sturen om alle inkomsten van accijnzen, tollén, domeinen, tienden en alle andere dergelijke rechten die zijne majesteit de koning toekomen te inventariseren, de boeken van de rentmeesters en ontvangers in te nemen, met al het geld dat ontvangen is of ontvangen zal worden, en voor de ontvangst daarvan een zodanige persoon of personen aan te stellen als hij met advies van de schepenen en anderen daartoe nuttig en bekwaam zal vinden, tot de tijd dat mijn heer de prins, met advies van de Staten van het land, daarin anders zal hebben voorzien. Om dit alles te doen zal de heer van Rummen in alles gebruikmaken van de raad en het advies van jonker Philips van der Aa en jonker Arend van Dorp, alsook van anderen die hij daartoe nodig zal vinden. Zoals hij ook doen zal in alle zaken van belang die daar zullen voorvallen.

Aldus gedaan door zijne vorstelijke genade en onder de handtekening van zijne vorstelijke genade en zegel daarnaast gedrukt. Te Brustem [bij Sint-Truiden], in het veldleger van zijne vorstelijke genade, op de eerste dag van september 1572.

Willem van Nassau

N. Bruyninck